

Građansko nadgledanje izbora Parlamentarni i lokalni izbori Crna Gora 2020

Izvještaj o preliminarnim zaključcima i nalazima Podgorica, 2. septembar 2020. godine

Britanska ambasada
Podgorica

Kingdom of the Netherlands

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

Norwegian Embassy
Belgrade

NAPOMENA: Mišljenja i stavovi iznešeni u ovom izvještaju predstavljaju mišljenje autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove Britanske ambasade Podgorica, Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Holandije i Ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu.

CeMI Građansko nadgledanje izbora
Crna Gora – Parlamentarni i lokalni izbori, 02. septembar 2020.
Izveštaj o preliminarnim zaključcima i nalazima

02. septembar 2020

Izborni proces je obilježen nesnalaženjem Državne izborne komisije, brojnim nepravilnostima u radu biračkih odbora, te snažnom funkcionerskom kampanjom koja je učinila nevidljivom granicu između države i vladajućih partija. Obim i karakter nepravilnosti nijesu ugrozili regularnost ukupnog izbornog procesa, te izborni rezultat vjerno odražava iskazanu izbornu volju građana. Po prvi put istoriji Crne Gore, nijedna politička partija nije dovela u pitanje izborni rezultat.

Ovaj izvještaj predstavlja nastavak nalaza i zaključaka objavljenih u privremenom izvještaju koji je CeMI objavio 26. aprila 2020. te ova dva izvještaja treba sagledavati kao jedinstvena cjelina. Ovaj izvještaj pokriva period od 26.08 do 01.09. 2020. Godine.

Posmatračka misija CeMI-ja za ove izbore akreditovala je za nadgledanje izbornog procesa ukupno 1355 posmatrača. Misija se sastojala od članova užeg tima koji čine: (1) šef misije, (2) zamjenik šefa misije, (3) izborni ekspert, (4) pravni ekspert, (5) ekspert za paralelno prebrojavanje glasova i (6) koordinator mreže posmatrača. CeMI je takođe angažovao mrežu lokalnih koordinatora.

CeMI je u okviru projekta nadgledanja parlamentarnih i lokalnih razvio web i mobilnu aplikaciju “Fer izbori” (www.ferizbori.me) putem koje su građani i posmatrači imali mogućnost da prijave uočene nepravilnosti ili kršenje njihovih biračkih prava. Aplikacija je takođe omogućila građanima da uživo prate projekcije rezultata izbora, kao i da se informišu o svojim biračkim pravima.

Centar za monitoring i istraživanje CeMI želi da se zahvali Britanskoj ambasadi Podgorica, Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevine Holandije i Ambasadi Kraljevine Norveške u Beogradu, koji su finansijski podržali projekat građanskog nadgledanja parlamentarnih i lokalnih izbora i omogućili sprovođenje ove misije.

CeMI želi takođe da izrazi zahvalnost svim predstavnicima izborne administracije, državnih organa, političkih partija, međunarodnih posmatračkih misija i domaćih nevladinih organizacija sa kojima je uspostavljena saradnja na planu sprovođenja ove misije.

Nalazi saopšteni u ovom izvještaju predstavljaju stavove autora i CeMI-ja, a ne nužno i stavove navedenih donatora.

Centar za monitoring i istraživanje CeMI je nevladina organizacija osnovana marta 2000. godine koja u kontinuitetu počevši od 2000. Godine sprovodi građansko nadgledanje izbora. CeMI je nagledao sve nacionalne izbore od 2001. godine izuzev predsjedničkih izbora održanih 2013. godine.

CeMI je osnivač Evropske mreže organizacija za monitoring izbora ENEMO (www.enemo.eu), kojom predsjedava u periodu 2017-2020. godine. Predsjednik CeMI-ja je član upravnog odbora Globalne mreže domaćih posmatrača izbora (2018-2021) (www.gndem.org). Kroz ENEMO i OSCE ODIHR članovi i eksperti CeMI-ja su učestvovali u brojnim međunarodnim posmatračkim misijama kao eksperti, dugoročni i kratkoročni posmatrači, a 8 puta CeMI-jev ekspert je bio šef međunarodnih posmatračkih misija (Ukrajina, Srbija, Jermenija i Kosovo).

PRELIMINARNI ZAKLJUČCI

Izborni dan je protekao u mirnoj atmosferi, a karakter i obim nepravilnosti nijesu ugrozili regularnost ukupnog izbornog procesa. Svi akteri izbornog procesa su prihvatili izborne rezultate što čini ove izbore jedinstvenim u crnogorskoj istoriji. Period neposredno nakon održanih izbora obilježili su slučajevi nasilja na pripadnicima nacionalnih manjina i neistomišljenika od strane podržavaoca nove vladajuće većine. Nekoliko objekata partija koalicije koja je izgubila većinu nakon održanih izbora je demolirano, kao i oštećeno vozilo javnog servisa RTCG koje je izveštavalo sa skupa proslave partija koje su osvojile većinu.

Izbori su održani u izmijenjenom zakonskom okviru, međutim i pored izmjena nijesu ispoštovane sve preporuke Venecijanske komisije, OSCE ODIHR misija i domaćih posmatračkih organizacija. Sveobuhvatna i inkluzivna izborna reforma je izostala zbog nepostojanja političke podrške koja bi bila potvrđena neophodnom 2/3 većinom u parlamentu. Zakonski okvir sadrži nelogičnosti, nedosljednosti i kontradiktornosti usljed čestog amandmanskog djelovanja.

Izborni sistem stavlja u neravnopravan položaj pripadnike Roma, koji nemaju ravnopravan status sa pripadnicima manjinske zajednice koja u sličnom procentu učestvuje u ukupnoj populaciji.

Sistem diferencijalnih zakonskih cenzusa, kojim se manjinama daje privilegovan položaj sadrži nelogičnosti, koje mogu dovesti do efekta koji je u nesaglasju sa konceptom pozitivne diskriminacije manjinskih naroda.

Izlaznost birača od 76.7% veća je nego na svim parlamentarnim izborima održanim poslije 2006. godine i pored toga što su izbori održani u vrijeme pandemije COVID 19.

U radu DIK-a u posljednjoj fazi izbornog procesa su učestvovali svi članovi stalnog sastava, a osim toga su i sve izborne liste imenovala opunomoćene predstavnike što je osnažilo legitimitet u donošenju odluka ovog tijela.

Takođe, CeMI ukazuje i da je Državna izborna komisija usvajanjem mišljenja radije nego promjene Pravila o glasanju putem pisma pokazala manjak odgovornosti i proaktivnog pristupa. U posljednjoj fazi izbornog procesa (od 26. avgusta do dana izbora) Državna izborna komisija je donijela dva mišljenja u vezi sa sprovođenjem glasanja putem pisma. Na ovaj način su data detaljnije uputstva za glasanje putem pisma, ali i dalje nije bilo jasno šta se dešava u slučaju da članovi biračkog odbora ne stignu da sprovedu glasanje za lica koja imaju prebivalište u određenoj opštini, ali se ne nalaze na njenoj teritoriji. Na ovaj rizik, CeMI je ukazao i svojim saopštenjem u toku izbornog dana.

Posmatrači CeMI-ja su utvrdili da je obuka članova biračkih odbora bila neujednačena. Naime, nijesu obezbjeđeni mehanizmi da se utvrdi da su svi članovi biračkih odbora prisustvovali online obukama preko televizije ili preuzeli video sadržaj sa sajta Državne izborne komisije. Takođe, mnogi članovi biračkog odbora su tražili da dobiju štampani materijal nakon obuke, a neki predsjednici opštinskih izbornih komisija su iskazali inicijativu i da sprovedu dodatni trening za članove biračkih odbora.

Državna izborna komisija nije održavala sjednice na izborni dan zato što u toku izbornog dana nijesu podnošeni prigovori protiv opštinskih izbornih komisija.

Državna izborna komisija je utvrdila i objavila preliminarne rezultate izbora u skladu sa zakonskim rokom. Rezultati su utvrđeni bez glasanja članova Komisije, kao što je to bio slučaj i u prethodnom izbornim izbornim procesima.

U toku izbornog dana nije bilo podnijetih prigovora na rad opštinskih izbornih komisija. U radu nekih opštinskih izbornih komisija (Budva, Danilovgrad, Plav) pojavio se problem sa nedovoljnim brojem glasačkih listića ili neispravnim listićima, ali je taj problem riješen uzimanjem glasačkih listića iz rezerve u zakonom predviđenom roku.

Izborni dan su obilježile brojne nepravilnosti koje su se u sličnoj formi pojavljivale na relativno velikom broju biračkih mjesta. Najčešće nepravilnosti su bile: 1. nepoštovanje obaveze skidanje maske pri identifikaciji 2. povreda tajnosti glasanja i 3. nepoštovanje Tehničkih preporuka Državne izborne komisije i mjera Nacionalnog koordinacionog tijela. Nepravilnosti su u najvećem broju slučajeva bile rezultat neobučenosti biračkih odbora i nijesu uticale na regularnost izbora.

Proces otvaranja biračkih mjesta posmatrači CeMI-ja su ocijenili sa prosječnom ocjenom 4.36, proces glasanja sa 4.36. dok je procedura zatvaranja biračkih mjesta i brojanja glasova ocijenjena prosječnom ocjenom 4.46.

Izborna kampanja počela je prije potvrđivanja izbornih lista, a korišćene su gotovo sve tehnike promocije programa političkih subjekata, među kojima dominantno video spotovi i oglašavanje putem društvenih mreža, koje nije zaustavljeno ni u periodu predizborne ćutnje.

Kada je u pitanju izborna ćutnja, do izražaja je došlo vršenje propagande političkih partija preko društvenih mreža 29. avgusta. Najvažniji razlog za ovo jeste nepodudarnost rješenja u relevantnim zakonima, tj. Zakonu o izboru odbornika i poslanika (izborna propaganda traje do 24 časa prije dana održavanja izbora) i Zakonu o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja (izborna propaganda traje do dana održavanja izbora).

U odnosu na tradicionalne, kao i online medije, poštovala su se pravila medijskog oglašavanja političkih partija tokom predizborne ćutnje, te nije bilo političkih sadržaja u kojima su se isticali simboli i slogani političkih partija. Međutim, ista pravila nijesu poštovana od strane političkih partija na društvenim mrežama.

Vođena je izuzetno agresivna kampanja na društvenim mrežama. Posebno je važno istaći da se u materijalima koji politički subjekti plasiraju na Internetu nalaze i sadržaji sa elementima negativne kampanje koji nisu dozvoljeni za emitovanje na tradicionalnim medijima

Zbog niza faktora, poput slabijeg izbornog rezultata nekih izbornih subjekata i rasporeda žena na izbornim listama, prema trenutnom rasporedu mandata, učešće žena u crnogorskom parlamentu biće znatno manje nego što je bilo neposredno pred izbore, pa će žene učestvovati sa 22,2% u odnosu na prethodnih 29,6%. Na ovaj način reprezentativnost žena u crnogorskom parlamentu pada ispod svjetskog prosjeka koji prema posljednjim podacima iznosi 24,6%.

Procentualna zastupljenost nacionalnih partija manjinskih naroda u Parlamentu nakon ovih izbora iznosi 4.93 % i na istom je nivou kao nakon izbora 2016. godine, a manje nego nakon izbora 2012. kada je iznosila je 7,40%.

PRELIMINARNI NALAZI

Izborna administracija

Rad izborne administracije u posljednjoj fazi izbornog procesa je u najvećem dijelu karakterisalo sprovođenje izbornih radnji u skladu sa zakonom.

A. Državna izborna komisija

DIK je usvojio dva mišljenja o glasanju putem pisma sa ciljem da birački odbori imaju jasniju sliku o tome kako sprovesti ovu radnju uzimajući u obzir da se održavaju u posebnim, COVID 19 okolnostima. Još uvijek nije bilo prigovora na rad opštinskih izbornih komisija, a registrovane nepravilnosti i nekonzistentno postupanje u pojedinim situacijama u radu biračkog odbora su posljedica neadekvatne obuke.

U posljednjoj fazi izbornog procesa (od 26. avgusta do dana izbora) Državna izborna komisija je donijela dva mišljenja u vezi sa sprovođenjem glasanja putem pisma. U ovim mišljenjima se navodi da „u slučaju povećanog obima aktivnosti, prioritet treba dati biračima koji se nalaze na teritoriji te opštine“. Takođe, ističe se i da je „realno za očekivati da birački odbori pristupe utvrđivanju rezultata glasanja najkasnije u roku od sat vremena od zatvaranja biračkog mjesta, što podrazumijeva da se povratak povjerenika na biračko mjesto treba izvršiti najkasnije u roku od sat vremena od zatvaranja biračkog mjesta“. Na ovaj način su data detaljnije uputstva za glasanje putem pisma, ali i dalje nije bilo jasno šta se dešava u slučaju da članovi biračkog odbora ne stignu da sprovedu glasanje za lica koja imaju prebivalište u određenoj opštini, ali se ne nalaze na njenoj teritoriji. Na ovaj rizik, CeMI je ukazao i svojim saopštenjem u toku izbornog dana. Takođe, CeMI ukazuje i da je Državna izborna komisija usvajanjem mišljenja umjesto izmjenom Pravila o glasanju putem pisma i Pravila o radu biračkih odbora pokazala nedovoljan stepen odgovornosti i proaktivnog pristupa.

U radu DIK-a u posljednjoj fazi izbornog procesa su učestvovali svi članovi stalnog sastava, a osim toga su i sve izborne liste imenovale opunomoćene predstavnike prije dana održavanja izbora što je osnažilo legitimitet u donošenju odluka ovog tijela. Ovo je razlika u odnosu na prethodne parlamentarne izbore održane 2016. godine na kojima su nekoliko izbornih lista imenovale opunomoćene predstavnike izbornih lista nakon održavanja izbora.

Državna izborna komisija nije održavala sjednicu na izborni dan. Predsjednik Državne izborne komisije su u dva navrata obraćao javnosti sa novim podacima o izlaznosti na izborima. Članovi Državne izborne komisije su bili u pripravnosti u toku cijelog izbornog dana i u slučaju traženja mišljenja iz opštinskih izbornih komisija i biračkih odbora zajednički odgovarali na upit.

Državna izborna komisija je utvrdila i objavila preliminarne rezultate izbora u skladu sa zakonskim rokom. Rezultati su utvrđeni bez glasanja članova Komisije, kao što je to bio slučaj i u prethodnom izbornim izbornim procesima.

B. Opštinske izborne komisije

Opštinske izborne komisije djelovale su u 24 opštine u Crnoj Gori. U toku izbornog dana nije bilo podnijetih prigovora na rad opštinskih izbornih komisija.

C. Birački odbori

Za održavanje ovih izbora konstituisano je 1217 biračkih odbora. Izborni dan su obilježile brojne prijave nepravilnosti koje su se u sličnoj formi pojavljivale na relativno velikom broju biračkih mjesta. CeMI je ukupno primio 728 prijava nepravilnosti u toku izbornog dana. Važno je naglasiti da postoji razlika između prijave nepravilnosti i utvrđene nepravilnosti, zato što su prijave nepravilnosti širi pojam i obuhvataju nepotpune prijave, prijave koje ne predstavljaju nepravilnost i utvrđene nepravilnosti. Najčešće utvrđene nepravilnosti su bile: (1) nepoštovanje obaveze skidanje maske pri identifikaciji; (2) povreda tajnosti glasanja (fotografisanje biračkog mjesta, otvoreni listić, dva ili više birača u kabini, prozivanje od strane biračkog odbora) i (3) nepoštovanje Tehničkih preporuka Državne izborne komisije i mjera Nacionalnog koordinacionog tijela. Nepravilnosti su u najvećem broju slučajeva bile rezultat neobučenosti biračkih odbora i nijesu uticale na regularnost izbora. Tokom izbornog dana na određenim biračkim mjestima evidentirani su problemi prilikom upotrebe uređaja za elektronsku identifikaciju birača. Razlog je uglavnom bio neobučenost ili nedovoljna pripremljenost članova biračkih odbora za upotrebu uređaja za elektronsku identifikaciju birača.

Izborna kampanja

Izborna kampanja za Parlamentarne izbore 2020 godine počela je i prije potvrđivanja izbornih lista, dok se u završnoj fazi intenzivirala, te su politički subjekti pred same izbore koristili gotovo sve tehnike promovisanja svojih predizbornih programa: audio-vizuelni marketing, bilborde, dijeljenje propagandnog materijala, kontakt sa biračima na terenu i kroz vrata do vrata kampanju.

Međutim, izborna kampanja se u najvećem dijelu i najagresivnije odvijala u online prostoru, sa akcentom na Facebook, Instagram i Youtube kanale, što je jednim dijelom uslovljeno i COVID-19 situacijom, a što su politički subjekti više-manje vješto iskoristili.

Tokom završne faze izborne kampanje političke partije su objavile 879 postova i ostvarile više od 1 miliona interakcija na Facebook platformi. Zanimljiv je podatak da su 895 hiljada, odnosno 84% od ukupnog broja interakcija ostvarile samo tri političke partije, i to Prava CG, DF i DCG. Važno je napomenuti da se izborna kampanja političkih partija na društvenim mrežama vodila i u toku predizborne ćutnje.

Naime, kako je kampanja odmicala sve više su bili uočljivi elementi negativne kampanje. S tim u vezi, primijećeno je da veliki broj sadržaja koji su kreirani i podijeljeni od strane opozicionih partija, posebno njihovi promotivni spotovi i plaćeni postovi, sadrže elemente diskredovanja oponenta u kampanjama, posebno na Internetu. Kao primjer, korišćeni su naziv i simboli vladajuće partije u političkim spotovima, kao i slike lidera i aktivista.

Takođe, izborna kampanja bilježi i veliki broj plaćenih sadržaja kako na online medijima, tako i društvenim mrežama. Naime, od 5. avgusta 2020. godine za Crnu Goru važi obaveza poštovanja Facebook pravila političkog oglašavanja za sve političke subjekte u Crnoj Gori. Tako, autori političkih oglasa moraju da se

identifikuju u cilju povećana transparentnost političkih kampanja i odgovornosti političkih subjekata na društvenim mrežama uoči parlamentarnih izbora u Crnoj Gori. S tim u vezi, primijećeno je da su svi politički subjekti dostavili podatke o ovlaštenom oglašivaču na Facebooku.

Između ostalog, investicije i infastrukturna ulaganja bila su nezaobilzni dio izborne kampanje kako vladajuće koalicije, tako i opozicionih partija. Veliki broj sadržaja, koji su se ticali otvaranja objekata, rekonstrukcija i radova na infrastrukturi tokom izborne kampanje, bili su vidljivi biračima kako u medijima, tako i na društvenim mrežama. Iako je vladajuća koalicija imala institucionalnu prednost u ovom pogledu, važno je napomenuti da su i opozicione partije koristile sredstvo ciljanog ulaganja posebno na lokalnom nivou gdje imaju vlast.

Izborni dan

Praćenje izbornog dana realizovano je kroz četiri grupe aktivnosti:

1. **Praćenje realizacije izbornih procedura na biračkim mjestima** – otvaranje, glasanje, zatvaranje biračkih mjesta i brojanje glasova i neprestana komunikacija posmatrača sa operaterima i pravnim centrom u cilju prikupljanja podataka o izlaznosti i nepravilnostima u toku izbornog dana;
2. **Djelimično paralelno prebrojavanje glasova (PPVT)** na reprezentativnom uzorku rezultata sa biračkih mjesta na osnovu kojih je CeMI saopštio prve prognoze rezultata i raspodjele mandata na nacionalnom i lokalnom nivou;
3. Treća aktivnost je bilo **paralelno prebrojavanje glasova (PVT)** na osnovu rezultata sa skoro svih biračkih mjesta koje su prikupili kratkoročni posmatrači i mobilni timovi koji su u toku dana obilazili po više biračkih mjesta i nadgledali rad opštinskih izbornih komisija u toku tabulacije rezultata na nivou opština;
4. Praćenje **rada opštinskih izbornih komisija i Državne izborne komisije**;
5. **Odnosi sa medijama i javnošću.** Podaci o izlaznosti i nepravilnostima u toku izbornog dana saopštavani su kroz tri redovne konferencije za medije, dok su podaci o procjenama rezultata na nacionalnim i lokalnim izborima predstavljeni kroz tri konferencije održane nakon zatvaranja biračkih mjesta. Sve konferencije su prenošene uživo, a o našim nalazima je izvještavalo ukupno 17 medijskih kuća, 4 televizije i 45 novinara. Nalazi su istovremeno bili dostupni na CeMI-jevim društvenim mrežama i internet stranici.

A. Sprovođenje izborne procedure

CeMI je za praćenje nepravilnosti izbornog procesa uspostavio servis “Fer izbori” omogućavajući prevashodno posmatračima ali i građanima, biračima da, u realnom vremenu, prijave nepravilnosti i povrede biračkih prava, direktno CeMI-jevom Pravnom timu. Istovremeno su birači bili u mogućnosti da u toku izbornog dana, putem istih servisa dobiju i besplatnu pravnu pomoć, pravne savjete da li je u konkretnoj situaciji došlo do povrede prava birača i na koji način birač svoja prava može da zaštiti. Građanima su, tokom cijelog izbornog dana, bili dostupni Android i IOS aplikacija, web portal i dvije otvorene linije za direktnu komunikaciju sa Pravnom timom CeMI-ja. Kroz service “Fer Izbori” Pravni tim

CeMI-ja zaprimio 728 prijava nepravilnosti i pružio građanima 70 pravnih savjeta. Od ukupnog broja podnijetih prijava, putem servisa “Fer izbori”, građani su podnijeli 279 ili 38,32% dok su CeMI-jevi posmatrači podnijeli 449 prijava, odnosno 61,67%.

Uparedo sa obrađivanjem pristiglih nepravilnosti Pravi tim CeMI-ja, najkarakterističnije je učinio dostupnim crnogorskoj javnosti, kroz web portal i aplikaciju “Fer izbori” doprinoseći na taj način transparentnosti izbornog procesa ali i ukazujući na najčešće nepravilnosti i povrede prava kako bi građani prepoznali buduća kršenja i prijavili eventualne nepravilnosti. Broj podnijetih prijava ukazuje da je dostupnost servisa “Fer izbori” i objavljivanje u realnom vremenu učinilo da građane/birače da slobodno prijave moguće nepravilnosti i povrede prava.

Izborni dan su obilježile brojne nepravilnosti koje su se u sličnoj formi pojavljivale na relativno velikom broju biračkih mjesta. Nepravilnosti su u najvećem broju slučajeva bile rezultat neobučeniosti biračkih odbora, ali u konačnome nijesu dovele u pitanje regularnost izbora.

Kako je navedeno i u Privremenom izvještaju od 26. avgusta 2020. godine, nužnost primjene zakona kojim se štiti zdravlje ljudi, a u vezi sa COVID-19 pandemijom, uticala je na visok stepen nejasnoća u pogledu pravila za sprovođenje izbornog procesa koje su negativno uticale na pripremu izbora, ali očigledno i na dio sprovođenja u složenim novonastalim okolnostima pandemije, stvarajući veliki pritisak u pogledu zakonitosti i ustavnosti, te postupanja izborne administracije, prvenstveno Državne izborne komisije.

Sve nepravilnosti koje su registrovali posmatrači CeMI-ja u toku izbornog dana mogu se grupisati u sljedeće kategorije:

a. Primjeri nepravilnosti prilikom sprovođenja izbornih procedura. Ove nepravilnosti su se odnosile na:

§ ***Nepravilnu upotrebu uređaja za elektronsku identifikaciju birača*** na nekoliko izbornih mjesta, što je na pojedinim biračkim mjestima odložilo početak procedure glasanja. Na biračkom mjestu 23 u Bijelom Polju uređaj za elektronsku identifikaciju birača nije radio do 07:20h, pa se kasnilo sa otvaranjem biračkog mjesta. Na biračkom mjestu 17 u opštini Tuzi, članovi biračkog odbora nijesu znali kako se aktivira uređaj za elektronsku identifikaciju, pa se i na ovom biračkom mjestu kasnilo sa otvaranjem. Uz to, uređaj za elektronsku identifikaciju birača nije funkcionisao na biračkom mjestu 69-A u Podgorici. Najveći broj ovih nepravilnosti bilo je privremenog karaktera, odnosno uređaji za elektronsku identifikaciju privremeno nijesu funkcionisali. U nekoliko slučajeva uređaji nijesu prepoznavali identifikaciona dokumenta birača, kao što je bio slučaj na biračkom mjestu 48 u Beranama i na biračkom mjestu 10 u Podgorici.

§ ***Povrede procedure tajnosti glasanja*** kroz slikanje glasačkih listića od strane birača, javno izjašnjavanje birača o opcijama za koje su glasali, prihvatanje otvorenih glasačkih listića od strane biračkih odbora i nepoštovanje procedura koje osiguravaju tajnost glasanja na biračkim mjestima, u najzanimljivijem procentu su činile prijavljene nepravilnosti u toku izbornog dana. Registrovano je ukupno 179 prijava za povredu procedure tajnosti glasanja. Jedna od češćih povreda odnosi se na fotografisanje glasačkih listića od strane birača na više biračkih mjesta u Podgorici (5-C, 22-B, 26-C, 75-B), na biračkom mjestu 65 u Baru, na biračkom mjestu 9 u Plavu, kao i u drugim opštinama. Ukupno smo registrovali 65 ovakvih nepravilnosti. Građani su svoje glasačke listiće javno pokazali na biračkim mjestima 77-B, 77-C, 97 i 114-A u Podgorici i na biračkom mjestu 42 u Rožajama. Na biračkom mjestu 20 u Bijelom Polju, glasač je sa glasačkim listićem napustio prostoriju gdje se odvijalo glasanje, nakon čega se vratio u prostoriju, i bilo mu je dozvoljeno da takav listić ubaci u

glasačku kutiju. Registrovali smo i 43 slučaja povrede tajnosti glasanja od strane biračkog odbora u nekoliko opština. Na primjer, jedan ili više članova biračkog odbora glasno su izgovarali imena birača na biračkom mjestu 15 u Baru, biračkim mjestima 105, 75-B, 78 i 20 u Podgorici, biračkom mjestu 30 u Bijelom Polju. U najvećem broju registrovanih slučajeva kršenja pravila tajnosti postupka, birački odbori su postupali u skladu sa Zakonom o izboru odbornika i poslanika i glasačke listiće učinili nevažećim, mada je u pojedinim slučajevima propušteno da se poništi glasački listić.

§ **Probleme u vezi sa identifikacijom birača, usljed neuređenosti biračkog spiska.** Registrovan je određen broj nepravilnosti u vezi sa promjenama biračkog mjesta o kojima birači nijesu blagovremeno informisani ili su bili pogrešno informisani, a u toku izbornog dana internet servis biraci.me veći dio izbornog dana nije radio, što je jedan dio birača onemogućilo da provjere na kojem biračkom mjestu su upisani jer nijesu bili informisani da postoji i besplatan broj 19820. U nekoliko slučajeva birači nijesu bili u stanju da ostvare svoje biračko pravo, jer nijesu upisani u birački spisak, iako tvrde da su glasali na prethodnim izborima. Na primjer, na biračkom mjestu 13a u Budvi, glasač koji već 20 godina glasa na istom glasačkom mjestu i da je isto provjerio, informisan je od strane biračkog odbora da nije upisan kao birač na tom biračkom mjestu. Na biračkom mjestu 8 u Danilovgradu, biraču koji godinama glasa na tom biračkom mjestu onemogućeno je da glasa, na biračkom mjestu 48 u Beranama, više birača je izrazilo nezadovoljstvo zbog nemogućnosti glasanja pasošem, na biračkom mjestu 6 u Budvi, biraču nije omogućeno da glasa jer nije u izvodu iz biračkog spiska, iako na sajtu biraci.me piše da je upisan na tom biračkom mjestu. Osim ovih nepravilnosti, u biračkom spisku se još uvijek nalaze lica koja su preminula prije više godina, pa je na biračkom mjestu 24-A u Podgorici, birač donio kovertu sa pozivom za glasanje upućenom osobi koja je preminula prije 20 godina.

§ **Isticanje i prisustvo promotivnog materijala** u neposrednoj blizini i na ulazima biračkih mjesta. U jednom slučaju, na biračkom mjestu 22-B u Podgorici, nalazio se stranački posmatrač sa obilježjima političke partije čiji je član, a na biračkom mjestu 6 u Tuzima posmatrači su uočili prisustvo reklamnih sadržaja političkih partija na udaljenosti manjoj od 100 metara od biračkog mjesta.

b. Neadekvatno ponašanje predstavnika organa izborne administracije registrovano je u radu biračkih odbora, kojim je prekršen čl. 37 st. 2 Zakona o izboru odbornika i poslanika, prema kojem se birački odbor stara o održavanju reda na biračkom mjestu, i član 71a Zakona o izboru odbornika i poslanika, prema kojem je zabranjena upotreba elektronskih uređaja za komunikaciju u prostoriji za glasanje.

Na biračkom mjestu 20 u Bijelom Polju, jedan od članova biračkog odbora je iznosio optužbe o kupovini glasova na račun više glasača. Na istom biračkom mjestu više članova biračkog odbora iznosilo je prijetnje da će iscijepati glasačke listiće za koje sumnjaju da su nepropisno obilježeni za određenu izbornu opciju. Na biračkom mjestu 75 u Podgorici, član biračkog odbora vrijeđao je CeMI-jeve posmatrače, a na biračkom mjestu 13 u Nikšiću, članovi biračkog odbora optužili su CeMI-jeve posmatrače da koče izborni proces. Na biračkom mjestu 5-B u Podgorici došlo je do verbalnog konflikta pred glasačima, a između članova biračkog odbora iz različitih političkih partija.

Veliki dio neadekvatnog ponašanja predstavnika organa izborne administracije odnosi se na upotrebu elektronskih uređaja na biračkom mjestu, odnosno upotrebu mobilnih telefona od strane članova biračkih odbora. Zabilježeno je korišćenje mobilnih telefona od strane jednog ili više članova biračkih odbora na biračkim mjestima 65 i 71 u Baru, 6 u Beranama, 3-A, 9-C, 10-A, 23-A, 58-A, 75, 106-A i 106-D u

Podgorici, 36, 104, 118 i 126 u Nikšiću, 10 i 23 u Herceg Novom, 90 u Pljevljima, 23 u Bijelom Polju, 4 u Rožajama i na biračkom mjestu 16 u Danilovgradu.

c. Rizik prenošenja Corona virusa u toku izbornog procesa pokazao se visokim. Objektivni uslovi na biračkim mjestima kao i nedovoljan stepen edukovanosti većine članova biračkih odbora i nedostatak discipline u sprovođenju mjera koje je NKT ažurirao 17. avgusta 2020. godine, kao i tehničkih preporuka DIK-a, te Instituta za javno zdravlje, rezultirala je velikim brojem kršenja uputstava datim za birališta, a koja se prije svega odnose na nepoštovanje opštih mjera zaštite, nošenja zaštitnih maski, nepoštovanja fizičke distance, kao mjera koja se odnose na broj lica koja mogu boraviti u zatvorenom prostoru.

Posmatrači CeMI-ja, na dan izbora, prijavili su 91 slučaj povreda navedenih mjera na biralištima, što predstavlja 13,64% od ukupnog broja nepravilnosti, evidentiranih putem servisa “Fer izbori”.

Nepostojanje sredstava za dezinfekciju ruku prijavljena je na velikom broju glasačkih mjesta (18% prijava iz ove kategorije), nenošenje ili nepravilno nošenje zaštitnih maski od strane članova biračkih odbora (23% prijava iz ove kategorije), dok se najveći broj prijava nepravilnosti ovog tipa odnosio na nepoštovanje fizičke distance na biralištima, u smislu velikih gužvi ispred biračkih mjesta, kao i boravka više od 20 osoba u zatvorenom prostoru, čime su kršene tačke 1, 2 i 3 Mjera NKT-a od 17. avgusta 2020. godine, kao i Tehničke preporuke za održavanje izbora u cilju epidemiološke zaštite birača DIK-a vezane za proceduru sprovođenja izbora u okolnostima pandemije COVID-19.

d. Fizička identifikacija birača u kontekstu primjene mjera prevencije od Corona virusa od strane biračkih odbora, imajući u vidu da su mjere NKT-a, te preporuke IZJ, o nošenju zaštitnih maski, poštovane od strane ogromne većine birača, u određenom broju slučajeva nije sprovedena u skladu sa Zakonom o izboru odbornika i poslanika.

Naime, posmatrači, ali i građani, su evidentirali (51 prijava nepravilnosti, tj. 7,64% od ukupnog broja nepravilnosti, evidentiranih putem servisa “ferizbori”), da im prilikom glasanja, nije traženo da u skladu sa “Tehničkim preporukama za održavanje izbora u cilju epidemološke zaštite birača Državne izborne komisije”, sa lica sklone masku, kako bi članovi biračkog odbora bili u mogućnosti izvršiti fizičku identifikaciju lica koje je pristupilo glasanju, što je stvorilo mogućnost zloupotrebe, te glasanja sa tuđim identifikacionim dokumentom (lična karta/pasoš), čime su prekršeni čl. 68a i 68b Zakona o izboru odbornika i poslanika.

e. Prema nalazima posmatrača CeMI-ja neposredno sa biračkih mjesta, koji su dobijeni na osnovu standardizovanih upitnika o organizaciji izbornog dana i sprovođenju procedure glasanja, mogu se izvesti sljedeće ocjene:

- Proces otvaranja biračkih mjesta posmatrači su ocijenili sa odličnom ili vrlodobrom ocjenom u 86,2% slučajeva, dok je otvaranje ocijenjeno kao loše ili veoma loše u 2,3% slučajeva. Prosječna ocjena je 4.36 .
- Glasanje su posmatrači ocijenili sa odličnom ili vrlodobrom ocjenom u 84,3% slučajeva, dok je otvaranje ocijenjeno kao loše ili veoma loše u 2,7% slučajeva. Prosječna ocjena je 4.36.

- Proceduru zatvaranja biračkih mjesta i brojanja glasova posmatrači su ocijenili sa odličnom ili vrlo dobrom ocjenom u 89% slučajeva, dok je otvaranje ocijenjeno kao loše ili veoma loše u 2,8% slučajeva. Prosječna ocjena je 4.46.

Prema podacima sa terena, na najmanje 16,2% mjesta nije bilo materijala na Brajevom pismu, dok je 30,6% mjesta je po procjeni posmatrača bilo nepristupačno za osobe sa invaliditetom. U Nikšiću, na biračkom mjestu 15, usled nepristupačnosti biračkog mjesta za osoba sa invaliditetom, birački spisak je iznesen izvan birališta kako bi se glasač potpisao. Na biračkom mjestu 18 u Prčnju, Kotor nije izgrađena rampa za kolica, dok se prije ulaza u biračko mjesto moraju koristiti stepenice, dok je na biračkom mjestu u Podgorici i pored izgrađene rampe za kolica, ista bila zaključana.

Među članovima biračkih odbora, prema podacima sa većine pokrivenih biračkih mjesta, muškarci čine 75,4% ukupnog broja članova, dok žene čine svega 24,6% ukupnog sastava biračkih odbora.

U većini slučajeva, CeMI-jevi posmatrači su naišli na dobar prijem, profesionalnu komunikaciju i saradnju sa članovima biračkih odbora. Ipak, nekoliko biračkih odbora CeMI-jevim posmatračima nije omogućilo uvid u izborni material, tako je na biračkom mjestu 10A u Budvi birački odbor onemogućio posmatraču Cemi-ja da prisustvuje procesu prebrojavanja glasova, odbijajući da saopšti rezultate sa tog biračkog mjesta. Biračkim odborima u Kotoru, kao i manjem broju biračkih odbora u Podgorici nisu dostavljena Službena ovlašćenja Državne izborne komisije za posmatranje izbora usled čega je posmatračima CeMI-ja bilo onemogućeno prisustvo na biračkim mjestima od samog početka izbornog dana, iako su posmatrači posjedovali uredne identifikacione kartice izdate od Državne izborne komisije, ali je nakon reakcije CeMI-ja nadležnih komisija ova situacija uspješno riješena.

B. CeMI-jeve procjene izlaznosti i rezultata izbora

Na prvoj press konferenciji, održanoj **u 9:15h**, predstavljena je procjena izlaznosti do 9h koja je iznosila 14,7%. U Podgorici je do 9h glasalo 15,2% upisanih birača, u južnoj regiji 15,5% birača, dok je u sjevernoj regiji biračko pravo iskoristio 12,6% birača. U odnosu na parlamentarne izbore održane 2016. godine, primjetan je porast izlaznosti do 9 sati, kada je izlaznost bila manja za 8,03%. Na drugoj konferenciji za medije održanoj **u 11:15h**, saopšteno je da je izlaznost do 11h iznosila 35,4%. U Podgorici je u periodu do 11h glasalo 35,8% birača, u južnoj regiji je iznosila 37,1%, a na sjeveru 31,7%. Na parlamentarnim izborima održanim 2016.godine izlaznost do 11h iznosila je 20,7%, što je za 14,7% manje u odnosu na izlaznost na parlamentarnim izborima 2020.godine. Na **izborima 2012. godine** izlaznost je bila 18,2%, što je za 17,2% manje od izlaznosti na parlamentarnim izborima 2020.godine. Na trećoj konferenciji za medije koja je održana **u 13:15h**, CeMI je predstavio procjenu izlaznosti do 13h. Na nacionalnom nivou, izlaznost do 13h iznosila je 54,4%, što je za 14,2% više u poređenju sa parlamentarnim izborima 2016. godine kada je izlaznost do 13h iznosila 39,9% odnosno za čak 20,8% veća u odnosu na izbore održane 2012. godine. Gledajući po regijama, podaci o izlaznosti su sljedeći: Podgorica – 54,4%, južna regija – 57,2% i sjeverna regija – 48,6%. Na četvrtoj konferenciji za medije **u 17:15h**, saopšteno je da je izlaznost do 17h iznosila 68,4%. U Podgorici je biračko pravo do 17h iskoristilo 70,9% birača, u južnoj regiji 69,6%, dok je u sjevernoj regiji iznosila 63,9%. Upoređujući sa parlamentarnim izborima održanim 2016. godine izlaznost do 17h je za 7,2% veća u odnosu na tadašnju kada je iznosila 61,2%. Na izborima 2012. godine izlaznost je bila 55,9%, što je za 12,5% manje nego na parlamentarnim izborima 2020.godine. Na petoj konferenciji održanoj **u 19:15h**, predstavljeni su rezultati izlaznosti do 19h prema kojima je ukupna izlaznost iznosila

74,9%. U Podgorici je do 19h biračko pravo iskoristilo 77,7% upisanih birača, u južnoj regiji 71,2%, dok je u sjevernoj regiji bila 75%. Na parlamentarnim izborima održanim 2016. godine izlaznost do 19h je iznosila 71,6% što je za 3,3 % manje u odnosu na izbore 2020.godine. Na izborima 2012. godine izlaznost je bila 66,2 % što je za 8,7 % manje nego na izborima 2020.godine.

CeMI je nastavio održavanje pres konferencija i u izbornoj noći, nakon zatvaranja biračkih mjesta. Počev od 21h, CeMI je imao 3 pres konferencije, na kojima su predstavljene projekcije rezultata u skladu sa dinamikom popunjavanja uzorka.

Na pres konferenciji održanoj u 21h predstavljene su projekcije rezultata parlamentarnih izbora na osnovu 49,8% obrađenog uzorka. U 21.30h, CeMI je predstavio projekcije rezultata bazirani na 71,2% obrađenog uzorka. Na posljednjoj pres konferenciji, CeMI je predstavio projekcije rezultate izbora na osnovu 88,4% realizovanog uzorka. Počev od 21:00 građani su mogli da prate uživo podatke o projekcijama izbornih rezultate preko 4 nacionalne TV stanice, web sajta CeMI-ja i aplikacije fer izbori.

Tabela 1: CeMI-jeve procjene rezultata parlamentarnih izbora i projekcija mandata

	%	Mandati
Popunjenost uzorka	98%	
Ukupna izlaznost	77,2%	
Izborna lista		
Socijaldemokrate – Ivan Brajović – Mi odlučujemo DOSLJEDNO	4,20%	3
Bošnjačka stranka – Ispravno – Rafet Husović	4,00%	3
HGI. SVIM SRCEM ZA CRNU GORU!	0,20%	0
SDP – JAKA CRNA GORA!	3,10%	2
HRVATSKA REFORMSKA STRANKA CRNE GORE – HRS	0,10%	0
dr Dritan Abazović – Crno na bijelo – dr Srđan Pavićević – (Građanski pokret URA, Stranka pravde i pomirenja, Grupa birača CIVIS i nezavisni intelektualci) – Građani!	5,70%	4
Albanska Koalicija „Jednoglasno“ Demokratska Partija, Demokratska Unija Albanaca i Demokratski Savez u Crnoj Gori	1,10%	1
Odlučno za Crnu Goru! DPS – Milo Đukanović	35,10%	30
Koalicija ZA БУДУЋНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ – Демократски фронт (Нова српска демократија, Покрет за промјене, Демократска народна партија), Социјалистичка народна партија Црне Горе, Права Црна Гора, Уједињена Црна Гора, Радничка партија, Партија удружених пензионера и инвалида Црне Горе, Југословенска комунистичка партија Црне Горе, Српска радикална странка, Странка пензионера инвалида и социјалне правде Црне Горе	32,60%	27
ALBANSKA LISTA – Genci Nimanbegu, Nik Gjelloshaj	1,30%	1
ALEKSA BEČIĆ – MIODRAG LEKIĆ – “MIR JE NAŠA NACIJA“– DEMOKRATE – DEMOKRATSKA CRNA GORA – DEMOS – PARTIJA PENZIONERA, INVALIDA I RESTITUCIJE – GRAĐANSKI POKRET NOVA LJEVICA	12,50%	10

Kada su u pitanju projekcije rezultata izbora od strane CeMI-ja, već oko 23h, a tri sata nakon zatvaranja biračkih mjesta, CeMI je dao svoju konačnu, treću, procjenu rezultata izbora koja se gotovo nije razlikovala od prethodne dvije. **Prosječno odstupanje procjene procenata dobijenih glasova političkih partija je bilo 0,08% u odnosu na zvanične rezultate, što je značajno niže od najavljene moguće greške od +/-1%. Na prethodnim parlamentarnim izborima (2016) prosječno odstupanje je bilo 0.04%, a na predsjedničkim 0.06%.**

Tabela 2: Poređenje CeMI-jevih projekcija parlamentarnih izbornih rezultata sa zvaničnim preliminarnim rezultatima

Izborna lista	CeMI %	CeMI mandati	DIK %	DIK Mandati	Razlika %	Razlika Mandati
Popunjenost uzorka	98%		100%			
Socijaldemokrate – Ivan Brajović – Mi odlučujemo DOSLJEDNO	4,20%	3	4,10%	3	0,1%	0,00%
Bošnjačka stranka – Ispravno – Rafet Husović	4,00%	3	3,98%	3	0,02%	0,00%
HGI. SVIM SRCEM ZA CRNU GORU!	0,20%	0	0,27%	0	-0,07%	0,00%
SDP – JAKA CRNA GORA!	3,10%	2	3,14%	2	-0,04%	0,00%
HRVATSKA REFORMSKA STRANKA CRNE GORE – HRS	0,10%	0	0,13%	0	-0,03%	0,00%
dr Dritan Abazović – Crno na bijelo – dr Srđan Pavićević – (Građanski pokret URA, Stranka pravde I pomirenja, Grupa birača CIVIS I nezavisni intelektualci) – Građani!	5,70%	4	5,53%	4	0,17%	0,00%
Albanska Koalicija „Jednoglasno“ Demokratska Partija, Demokratska Unija Albanaca I Demokratski Savez u Crnoj Gori	1,10%	1	1,14%	1	-0,04%	0,00%
Odlučno za Crnu Goru! DPS – Milo Đukanović	35,10%	30	35,06%	30	0,04%	0,00%
Коалиција ЗА БУДУЋНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ – Демократски фронт (Нова српска демократија, Покрет за промјене, Демократска народна партија), Социјалистичка народна партија Црне Горе, Права Црна Гора, Уједињена Црна Гора, Радничка партија, Партија удружених пензионера и инвалида Црне Горе, Југословенска комунистичка партија Црне Горе, Српска радикална странка, Странка пензионера инвалида и социјалне правде Црне Горе	32,60%	27	32,55%	27	0,05%	0,00%

ALBANSKA LISTA – Genci Nimanbegu, Nik Gjelošhaj	1,30%	1	1,58%	1	-0,28%	0,00%
ALEKSA BEČIĆ – MIODRAG LEKIĆ – “MIR JE NAŠA NACIJA” – DEMOKRATE – DEMOKRATSKA CRNA GORA – DEMOS – PARTIJA PENZIONERA, INVALIDA I RESTITUCIJE – GRAĐANSKI POKRET NOVA LJEVICA	12,50%	10	12,53%	10	-0,03%	0,00%
Ukupno				0,08		0,00

C. Komunikacija sa javnošću

Centar za monitoring i istraživanje CeMI je putem pres konferencija u toku izbornog dana redovno izvještavao javnost o izlaznosti, nepravilnostima, trendovima glasanja kao i projekciji rezultata nakon zatvaranja biračkih mjesta. Press konferencije su se održavale u 9:15h, 11:15h, 13:15h, 17:15 i 19:15h. CeMI je na press konferencijama predstavio građanima i komparativnu analizu broja birača koji su glasali u istim periodima na parlamentarnim izborima održanim 2012. i 2016. godine. Nakon 5 redovnih pres konferencija u toku izbornog dana, CeMI je održao 3 pres konferencije u toku izborne noći, kada je građanima predstavio projekcije rezultata u skladu sa dinamikom obrađenog uzorka.

CeMI je izvještavao javnost o nepravilnostima na svim biračkim mjestima u Crnoj Gori, na bazi podataka koje smo prikupili od posmatrača na terenu i građana koji su tokom izbornog dana putem aplikacije Fer izbori (www.ferizbori.me) i putem broja telefona 020 653 736 obavještavali CeMI o nepravilnostima koje su uočili. Pravnom timu CeMI-ja je pristiglo ukupno 728 prijava nepravilnosti do kraja izbornog dana, od kojih se 95 odnosi na kršenje preporuka NKT-a i tehničkih preporuka DIK-a.

Centar za monitoring i istraživanje je omogućio da građani uživo prate procjene izlaznosti i rezultata glasanja putem tri nacionalne televizije RTCG, TV Vijesti, TV Prva, i kablovske televizije TV Pink M koje su direktno vezane za CeMI-jev softver u kome se obrađuju podaci pristigli od strane naših posmatrača. Građani su takođe mogli da prate projekcije rezultata uživo putem veb sajta www.izbori.cemi.org.me, kao i putem aplikacije Fer izbori (www.ferizbori.me). Aplikacija je takođe omogućila građanima da se informišu o svojim biračkim pravima. Sajt www.ferizbori.me bilježi 16,000 posjeta u toku izbornog dana, a aplikacija Fer izbori je preuzeta putem ovog sajta 7,685 puta, a preko Google play dodatno 481 put. Podaci za Apple store još nijesu dostupni. Sajt www.izbori.cemi.org.me brojao je 100,000 posjeta u toku izbornog dana.

CeMI je takođe putem socijalnih mreža (Facebook, Instagram, Twitter) i medija, između ostalog, promovisao mogućnost pružanja besplatne pravne pomoći svim građanima čije je biračko pravo povrijeđeno. Na izborni dan je primjetan porast *like-ova* CeMI-jeve zvanične Facebook stranice za 9,16%.

Nekoliko dana prije izbornog dana, CeMI je objavio video o važnosti tajnosti glasanja. Glavna poruka videa jeste da je tajnost glasanja ključna za izbore i da niko ne može znati kome su građani dali svoj glas. Video je dostupan na CeMI-jevom youtube profilu

(<https://www.youtube.com/watch?v=6AWwEFzz0TU>), CeMI-jevoj Facebook i Instagram stranici. Video broji preko 145,000 pregleda.

Učešće žena

Reprezentativnost žena u crnogorskom parlamentu nakon parlamentarnih izbora 2020. biće znatno manja nego u prethodnom sazivu parlamenta, uprkos nešto većem učešću žena na izbornim listama. Podsjećamo da su u prethodnom sazivu parlamenta žene učestvovala sa 29,6%, odnosno iznad svjetskog prosjeka od 24,6%, dok će u novom sazivu učestvovati sa 22,2%, odnosno u parlamentu će biti 18 žena. Prema rasporedu mandata možemo vidjeti da broj žena na izbornim listama iznosi: Bošnjačka stranka – 1, SDP – 1, koalicija „Crno na Bijelo“ – 1, koalicija „Odlučno za Crnu Goru! DPS – Milo Đukanović“ – 7, koalicija „Za budućnost Crne Gore“ – 6 i koalicija „Mir je naša nacija“ – 2.

Manje učešće žena se može objasniti kombinacijom faktora – slabijim izbornim rezultatom pojedinih političkih subjekata i rasporedom žena na izbornim listama, koje su upravo na onim izbornim listama koje su prešle cenzus najvećim dijelom raspoređivane na svako četvrto mjesto na listi, i bile su predstavljene tek u broju koji je dovoljan za ostvarivanje zakonskog minimuma od 30% pripadnika/ca manje zastupljenog pola.

Podsjećamo i da je učešće žena na izbornim listama 2016. godine bilo manje, te da je na veći broj žena u crnogorskom parlamentu neposredno pred izbore 2020. godine uticala i činjenica da je jedan dio kandidata na listama nakon izbora preuzeo funkcije u Vladi, pa su na njihovo mjesto na listi došle žene, dok je dijelu poslanika u međuvremenu iz drugih razloga prestao mandat, pa su i oni zamijenjeni drugim poslanicima, odnosno poslanicama. Na primjer, na izbornoj listi DPS-a 2016. godine bilo je 10 žena među prvih 36 kandidata, koliko je DPS osvojio mandata na tim izborima, dok je neposredno prije parlamentarnih izbora 2020. godine taj broj iznosio 13, upravo iz prethodno navedenih razloga.

Da li će se i koliko učešće žena u novom sazivu parlamenta promijeniti iz navedenih i sličnih razloga u odnosu na ostvarene rezultate, trenutno nije moguće predvidjeti.

Učešće manjina

Na ovim izborima 5 lista je iskoristilo mogućnost prijavljivanja kao manjinske liste, i to 2 liste sa albanskim i dvije liste sa hrvatskim predznakom. Bošnjačka stranka se prijavila kao manjinska lista iako je ispunila uslov koji važi za nemanjinske liste.

Nakon preliminarnih procjena tri izborne liste su stekle parlamentarni status. Dvije albanske koalicije su osvojile po mandat koristeći sistem pozitivne diskriminacije, što predstavlja mandat više u odnosu na prethodne izbore. Bošnjačka partija je osvojila 3 mandata jedan više u odnosu na prethodne izbore. Obje hrvatske liste nijesu uspjele da pređu cenzus od 0.35% i time osvoje rezervisani mandata, tako da hrvatske manjinske partije ostaju bez svojeg predstavnika.

Važno je istaći da populacija Roma, Egipćana i Aškalijski ni na ovim izborima nije imala autentičnu izbornu listu koja bi predstavljala njihove interese. Takođe, u predizbornoj kampanji nijesu uočeni slogani, bilbordi niti je prikazivan video materijal na romskom jeziku.

Međunarodni i domaći posmatrači

Zakon o izboru odbornika i poslanika predviđa da ovlašćeni predstavnici domaćih nevladinih organizacija, registrovanih za praćenje ostvarivanja političkih prava i sloboda, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, u skladu sa ovim zakonom. Domaće nevladine organizacije zainteresovane za praćenje izbora podnose prijavu Državnoj izbornoj komisiji, koja u roku od 48 časova od prijema prijave, izdaje službena ovlašćenja ili rješenjem odbija izdavanje ovlašćenja. Organi za sprovođenje izbora su dužni da stranom i domaćem posmatraču omoguće praćenje toka izbora i rada organa za sprovođenje izbora. Birački odbor dužan je da u zapisniku konstatuje prisustvo posmatrača na biračkom mjestu. Državna izborna komisija na predlog organa za sprovođenje izbora, može oduzeti ovlašćenje ili identifikacionu karticu licu kome je izdata, ukoliko se ne pridržava pravila o održavanju reda na biračkom mjestu, odnosno pravila o radu organa za sprovođenje izbora.

A. Međunarodni posmatrači

Na poziv Skupštine Crne Gore upućen OEBS-ovoj Kancelariji za demokratske institucije i ljudska prava (OEBS/ODIHR), OEBS je angažovao Ograničenu misiju za posmatranje izbora za parlamentarne izbore održane 30. avgusta.

Stranih posmatrača je ukupno akreditovano 265. Najveću međunarodnu misiju imala je Evropska mreža organizacija za monitoring izbora (ENEMO) koji je akreditovao 116 posmatrača izbora. Posmatrače su, takođe, akreditovali i ODIHR (26), ODIHR (LEOM) (33), Ambasada Sjedinjenih Država u Crnoj Gori (38), Ambasada Velike Britanije (9), Delegacija EU u Crnoj Gori (22), Parlamentarna skupština OEBS-a (17) i Ambasada Republike Kosovo u Crnoj Gori (4).

Na prethodnim parlamentarnim izborima održanim 2016. godine bilo je akreditovano 570 posmatrača iz stranih međunarodnih misija. OSCE/ODIHR je za potrebe nadgledanja izbora 2012. godine angažovao 420 posmatrača.

B. Domaći posmatrači

Za nadgledanje parlamentarnih izbora koji su se održali 30. avgusta akreditovano je ukupno 2089 posmatrača.

Od ukupnog broja akreditovanih, 1824 su domaći posmatrači, od čega su 1355 posmatrači Centar za monitoring i istraživanje (CeMI), 463 posmatrači Centra za demokratsku tranziciju (CDT), 5 posmatrači NVO Feniks i 1 posmatrač Centra za građansko obrazovanje (CGO). CeMI i CDT su sproveli paralelno prebrojavanje glasova i objavili projekcije rezultata.

Posmatrači Centra za monitoring i istraživanje su, osim putem telefona, o svojim nalazima primarno obavještavali putem aplikacije “Fer izbori”.

Mediji

Kada su mediji i medijsko oglašavanje u pitanju, član 6 Zakona o izboru odbornika i poslanika propisuje da izborna propaganda preko medija prestaje 24 časa prije dana održavanja izbora.

S tim u vezi, predizborna ćutnja za Parlamentarne izbore u Crnoj Gori, koji su se održali 30 avgusta, 2020. godine, je počela u petak, 28. avgusta od 00:00h (ponoć).

U odnosu na tradicionalne, kao i online medije, poštovala su se pravila medijskog oglašavanja političkih partija tokom predizborne ćutnje, te nije bilo političkih sadržaja u kojima su se isticali simboli i slogani političkih partija.

Međutim, u odnosu na poštovanje istih pravila od strane političkih partija na društvenim mrežama, uočena je povećana aktivnosti političkih subjekata tokom subote, 29. avgusta 2020.

Naime, političke partije su objavile ukupno 98 sadržaja od kojih se dominantno ističu opozicione partije i to DCG (25), SDP (14), Prava CG (12), DF (10), SNP (7), URA (7), BS (5), DNP (4), HRS (4), DEMOS (3), RP (2), DPS (1), LP (1), PZP (1), Albanska Lista (1).

U periodu predizborne ćutnje, političke partije su na Facebooku ostvarile ukupno 84 hiljade interakcija i ostvarile 444 hiljade pregleda sadržaja. Bitno je naglasiti da su tri najaktivnije partije tog dana (DCG, Prava CG i DF) same ostvarile 71 hiljadu interakcija, odnosno 85% od ukupnog broja interakcija.

Između ostalog, Demokratska CG je objavila i novi politički/promotivni spot 29. avgusta 2020 u 14:00h, kako na Facebook, tako i YouTube kanalu. Takođe, Prava CG i DF su u 20:00h prenosili Live političku debatu preko Facebook platforme istog dana.

Kada je u pitanju vrsta sadržaja, najviše je podijeljeno slika (53%), te video zapisa (42%).

U odnosu na plaćene sadržaje, na dan 29. avgusta 2020. godine većina političkih partija je imala aktivne plaćene sadržaje na društvenim mrežama, čak 130, i to najviše na Facebook (116), te Instagram (110) platformi. Online plaćeni sadržaji, odnosno reklame, bile su vidljive građanima, odnosno biračima i na mnogim drugim internet stranicama i portalima u periodu predizborne ćutnje.

Najviše aktivnih plaćenih sadržaja na Facebooku, dana 29. avgusta 2020. godine, je imala SDP (38), potom Koalicija „Mir je naša nacija“ (30) (DEMOS (20), DCG (10)), SD (29), Koalicija „Za budućnost Crne Gore“ (11) (DF (5), SNP (5), Prava CG (1)), HRS (6), URA (5), DPS (4), LP (4), BS (1).

Bitno je istaći da Albanska koalicija „Jednoglasno“ i HGI nisu imale plaćene aktivne sadržaje na dan predizborne ćutnje na Facebooku. Imajući u vidu da Albanska Lista - Genci Nimanbegu, Nik Gjeloshaj nema jedinstveni Facebook nalog, posmatran je nalog Nik Gjeloshaj na kojem nije bilo aktivnih plaćenih

sadržaja tog dana, kao i nalog Genci Nimanbegu koji je imao 2 aktivna plaćena sadržaja na dan 29. avgusta 2020.

Samim tim, očigledno je da su, pored političkih partija i političari, koristeći svoje Facebook profile, bili aktivni u periodu predizborne ćutnje. Dominatno se ističe Draginja Vuksanović (13), Zdravko Krivokapić – Za budućnost CG (5), Damir Šehović (5), Nik Gjelošhaj (3), Genci Nimanbegu (1).

Primijećeno je da je većina plaćenih sadržaja na Facebooku aktivna od 28. avgusta 2020. godine dok nakon izbora, odnosno na dan 31. avgusta 2020. godine većina političkih partije nije imala ni jedan plaćeni aktivni sadržaj.

Za bliže informacije budite slobodni kontaktirati:

Doc. Dr Zlatko Vujovic, Šef Misije +382 67 67 97 97

Maja Bjelić, +382 69 632 509

Adresa: CeMI – Centar za monitoring i istraživanje

Josipa Broza Tita 23a

81 000 Podgorica

www.cemi.org.me i www.ferizbori.me